

Alit duodjeoahpu ásaheami hástalusat: ahtanuššat gierdavašvuodđain

GUNVOR GUTTORM

Sámi allaskuvla

Go Sámi allaskuvla áсахuvvui, de lei jahkásaš duodjeoahppu jođus Finnmárkku guovlluallaskuvllas, ja dan sirde jagi 1988, mii lei jagi ovdal allaskuvlla ásaheami Guovdageidnui. Sámi allaskuvllas lei duodji nappo vuosttas oahppu mii álggahuvvui. Artihkal guorahallá mo sámiiid iežaset árbevirolaš dieđut ja máhtut leamašan vuodđun hábmemin duodjefágalaš alit oahpu, ja makkár fágalaš lávkkiid Sámi allaskuvla lea váldán go lea ásahan alit duodjefágaprográmmaid. Metoda maid geavahan lea muitalanlahkonanvuohki, mas leat mánga čilgehusa, muhto guovddážiis lea muitaleapmi dahje dáhpáhuseid juogadeapmi. Dieđuid ja vásáhuseid maid čohkkiimet ásehettiin ja čadahettiin alit duodjeoahpu, čanan sámáidahttin- ja eamiálbmotdahttinmodellii maid lean ovttas kollegaiguin ráhkadan. Sámi allaskuvla ja duodjesuorgi, mas ieš lean leamaš oassin, lea lávkkiid mielde huksen duodjeoahpu, sirdán duodjedieđuid mat leat sámiiid gaskkas ja heivehan alit ohppui dárbbasaš formála gáibáduseid vuodul. Daid lávkkiid mielde lea Sámi allaskuvla sihke sámáidahttin alit oahpu, ja seammás sajáidahttin iežas eamiálbmogiid allaskuvlavuogádhakan daguid bokte. Árbevirolaš gaskkustanvuogit ja skuvlla oahpahanvuogit sáhttet leat goabatláganat, ja dat bukte ja buktet hástalusaid.

Fáddásánit: árbedieđut, alitoahppu, sámáidahttin, eamiálbmotdahttin

1. Álggahus

Sámi allaskuvla (SA) lea 32 jagi doaimman allaskuvlaásahussan, ja dat ii ásaheami soahtátagas 1989. Guokte Hoém-lávdegotti, maid professor Anton Hoém jođihii, guorahalle mo sáhtáši buoridit sámegiela oahpaheai oahpuid main nannejuvvo sámi gelbbolašvuotta ja sámegiella. Vuosttaš Hoém-lávdegotti boadus lei ahte Áltá oahpaheaiskuvla vuodđuduvvui 1973. Dohko ásaheami sámi ossodat mii oaččui ovddasvástádussan oahpahit oahpaheddiid sámeguovlluid várás (Henriksen ja earát 2009: 11).

Jahkásaš duodjefágalaš oahppu lei álggahuvvon geahččalandásis jagiin 1986–1988 juo Áltá oahpaheaiskuvllas, ja dat sirdojuvvui Guovdageidnui lagamustá dainna jurdagiin ahte go Sámi allaskuvla ásaheami, de duodji lea oktan fágan dán ásaheami. Čakčat 1988 ásaheami duodjefálaldat Guovdageidnui, mas golbma fágaolbmo barge, earet mu, de váldofágastipendiáhtta Inga Hermansen Hætta ja allaskuvlaoahpaheaddji Inger Anita Smuk.

Duodji lea sámiid gaskkas áddejuvvon juohkebeaivválaš dáhpáhusan. Ollugat ohppet ruovttuin duddjot, geavahit dujiid ja hállat duoji birra. Sáhttáge jearrat, makkár hástalusaid buktá go árgabeaivvi doaimmaid sirdá oahppoásahussii. Go duoji dieđu ja čehppodaga sirdá alit ohppui, de ii mearkkaš dan ahte kopiere doaimma árgabeaivvis, muhto baicce dan ahte váldá idea doppe ja dasto divaštallá ja heivehallá daid ohppui. Ovdamearkka dihtii leat duojis iežas árvvoštallanvuogit, mat rivdet ja heivehuvvojit ja main leat iežaset norpmat. Sigga-Marja Magga (2014: 32) čállá, mo servodat stivre duodjenorpmaid mat gávdnojit sosiála kontrolla bokte. Su čilgehus mo kontrolla doaibmá ja makkár kontrollerenvuogit leat duojis, ii mearkkaš ahte daid vugiid galgá sirdit alit ohppui. Lea dattetge dehálaš áddet mo duodji doaibmá allaskuvlla olggobealde vai oahpuin sáhttá ávkkástallat ja geahččat dan kritihkalaččat. Kritihkalaš geahčastat leage alit oahpu dovdomearka.

2. Ulbmil, čuolbma ja metoda

Ulbmil dáinna artihkkaliin lea loktet oidnosii duoji fágan alit oahppovuogádagas. Jearan mo sámiid iežaset árbevirolaš dieđut ja máhtut leat leamaš vuodđun hábmemin duodjefágalaš alit oahpu, ja makkár fágalaš lávkkiid Sámi allaskuvla lea váldán go lea ásahan alit duodjefágaprográmmaid. Viidásut jearan, makkár hástalusat čuožžilit go árbevirolaš duoji sirdá alit ohppui, mas leat iežas njuolggadusat maid galgá čuovvut. Eai buot lávkkit leat leamaš iešheanaláččat, muhto dat leat dahkkon sihke formála rámmaid siskkobealde ja duodjeservošiid njuolggadusaid mielde.

Mun geavahan metodan muitaleami. Muitalus dahje narratiiva čatná dáhpáhusaid oktii, ja das lea siskkáldas logihkka mii addá muitalussii meinnega (Sørly & Blix 2017: 20–21). Muitalusa juonas lea dábálaččat álgu, guovddáš ja loahppa. Dan dovdomearkkat leat dáhpáhusa mearreáigi, meinnet ja sosiála bealli (ibid). Áigi čuvge ahte dáhpáhus bistá. Meinnet lokte ovdan muitalusa sisdoalu, ja sosiála bealli boahtá ovdan dáhpáhusas go das lea muhtun gii muitala vásáhusaid ja eará gii vuostáiváldá daid. Muitalanlahkonanvuohki geavahuvvo ovdamearkka dihtii bargoeallima vásáhusain. Mun dás geavahan dan vuogi mas ieš lean oassálastin, ja dán čálloš lean sihke muitaleaddji ja dulkojeaddji. Dán artihkkala muitalus bistá sullii 30 jagi, dan rájes go Sámi allaskuvla vuodđuduvvui ja nu bohtet dáhpáhusat maŋŋálagaid áiggi dáfus.

Inger Marii Tronvoll (2004: 24) čállá ahte narratiiva lahknanvuohki lea molssaevttolaš vuohki mo oažžut dieđuid ovdan, ja čujuha servodatfágalaš dutkamii mas guhká lea leamaš dat dutkanmetodan, ležžet dal kvantitatiiva dutkanvuogit dahje etnográfalaš áicanvuogit, main dutki lea olggobealde áicamin ja de mañnil dulko. Dákkár dutkanvugiin lea ulbmil oččodit duohtavuoda máilmmi birra ovdan (ibid). Narratiiva lahknanvuogis muitaleaddji oamasta muitalusa ja son maiddá dulko dáhpáhusaid iežas vuogi mielde. Go lean muitaleaddji dán artihkkalis, de muitalan iežan muittu ja áddejumi mielde. Jus mu kollegat galggašedje muitalit muittuset ja áddejumiset mielde dáhpáhusaid, de šattašii sin muitalus earáláganin, dan dihtii go sis lea earálágan persovnnalaš ja individuála vásáhus.

Dás geavahan iežan vásáhusa ja maid dulkoma das, go lean sihke leamaš fárus hábmemin erenoamážit duoji bacheloroahpu, mii álggahuvvui 2008, ja lean maid hábmen loahppaárvalusa ja ohcama duodjemasterprográmmii maid sáddiimet NOKUT:i (*Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen*). Vásáhusaid čanan sámáidahttin- ja eamiálbmotdahttinmodellii maid mun čállin, Vuokko Hirvonen, Elisabeth Utsi Gaup ja Ylva Jannok Nutti leat ovttas hábmen (Guttorm ja earát 2014). Čájehan mañnelis dan modealla. Masteroahppu álggahuvvui 2012. Vásáhusas lea muitu, ja bijan maiddá vuodđun artihkkalis dan maid ieš muittán oahpahusas nugo mo ráhkkanemmet fágalaččat sihke oahpuid ja oahpomateriálaid dáfus. Go ieš lean leamaš studeantan ásahusain, maid namuhan dán artihkkalis ja maiguin Sámi allaskuvla lea ovttas bargan, de lean geavahan buorin daidge vásáhusaid duodjeprográmmaid ovdánahttimis. Feministtalaš ja eamiálbmotdutkanis dávjá jerro, gean várás lea dutkan ja gii dutká ja makkár vásáhusaiguin dutká (gč. Hirvonen 1998: 25–40; Kuokkanen 2019: 235).

Hukset oahpuid maid vuodđun lea báiki, guovlu, árbevierut ja olbmo vásáhusat lea oassin eamiálbmogiid máhtto- ja diehtohuksemis (gč. Smith 2003; Wilson 2008). Shawn Wilson (2008) oaivvilda ahte eamiálbmotdutkan, nugo buot eará dutkit, leat ohcamin dieđuid ja daid ovdánahttimin. Son geavaha iežas ovdamearkan das mo su vásáhusat leat hábmen su eamiálbmotdutkan ja su dutkama. Son oaidná ahte dutkan lea okta dahku dahje artikuleren eamiálbmoteallimis. Dahku ii sáhte badjánit duššis, oaivvilda Wilson, muhto olbmo oktavuodát dávviriiguin, dáhpáhusaiguin, birrasiiguin, gomuvuodain ja ideaiguin duddjojit dan (ibid: 80–97). Son oaivvilda, nugo dulkon su, ahte olmmoš iežas rabasvuodain sáhtta idihit odđa dieđu go vuhtii váldá dan maid oktavuodát sáhttet addit. Dát oktavuodát daguhit ahte dutki ii leat goassege okto go lea dutkamin. Seammá

sáhttá lohkat go dutki gávnnađa iežas studeanttaiguin, de dalle bohciidit odđa dieđut sihke dutkái ja studeanttaide.

Go geavahat vásáhusaid metodan, de searvat prosessii mas lea diehtomiela-lašvuohta ja dáhttu rievdadit sajáiduvvan oahppovuogádagaid, dahje nugo Mary Longman čállá:

Dutki ferte iežas bidjat guovddážiin vai sáhttá áicat lihkademiid ja vugiid konteavsttas, maiddá iezas saji dán konteavsttas¹ (Longman 2014: 19–20).

Mun ádden Longmana nu ahte go bargá eamiálbmotdutkanmiin, de ii dárbbáš dutki čiehkádit, muhto dovddastit iežas vásáhusaid ja muitalusaid. Go lea hábmemin odđa diehtoortnegiid nugo dán artihkkala váldofáttás, duodjeoahpus, ja erenoamážit eamiálbmogiid oktavuodas, de lea váttis garvit ahte seammá olmmoš doaibmá sihke dahkkin, áicin ja dulkojeaddjin.

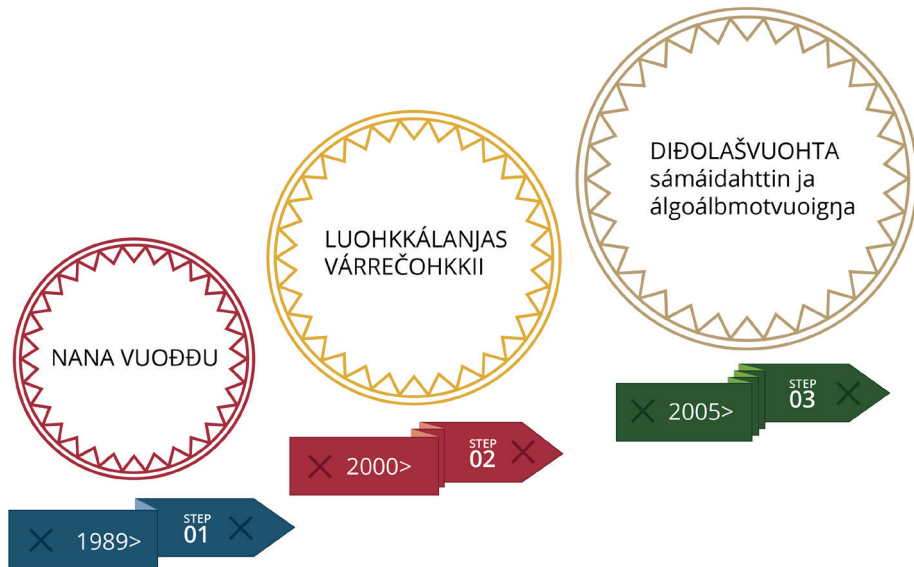
Sámáidahttin- ja eamiálbmotdahttinmodella maid namuhin dás badjelis, leat hábmen áigodat- ja ideakártan, man sáhttá čuovvut cehkiid mielde. Vuolábealde čájehan ja digaštalan modealla. Mun in dás guorahala olles Sámi allaskuvlla oahpuid.

3. Sámáidahttin- ja eamiálbmotdahttinkárta – alit oahppohuksema vuodđu

Mii leimmet njeallje bargi Sámi allaskuvllas geat leimmet ráhkkaneamen eamiálbmogiid konferánsii jagi 2014, *World Indigenous Peoples' Conference on Education* (WIPCE), ja ráhkadeimmet modealla man vuodul leat geahččan mo Sámi allaskuvlla oahpahuš ja oahppoprográmmat leat ovdánan dán guovtte-, golmmalot jagis (Guttorm ja earát 2014). Mii oinniimet ahte proseassa sámáidahttimis eamiálbmotdahttimii sáhttá geahččat golmma dásis.

---

1 Mu jorgalus engelasgielas: «Researchers must situate themselves in the center, so they can observe dynamics and patterns in context, inclusive of their position within the context.»

Govus 1. Modealla mii čájeha Sámi allaskuvlla ovdánahttima juogu. Govvosa hábmejeaddji: Pia Alahuhta.

Sámáidahttin- ja eamiálbmotdahttinproseassa leat juohkán golmma oassái: 1) *nana vuodđu*, 2) *luohkkálanjas várrečohkkii* ja 3) *diđolašvuohta, sámáidahttin ja álgoálbmotvuoigŋa*. Vuosttas áigodaga mii álggii 1989, lei ásaiduvvanáigi, ja dat oačču namahusa *nana vuodđu*. Dát áigodat bisttii sullii logenár jagi. Nubbi dássi maid leat gohčodan *luohkkálanjas várrečohkkii* bisttii sullii 5–10 jagi. Goalmát dási mii lea ain bistimin, gohčodat namahusain *diđolašvuohta, sámáidahttin ja álgoálbmotvuoigŋa*, ja maid manjil dán artihkkalis maddái oainnán leat eamiálbmotdahttin.

Leat geavahan lávvomuoraid metaforan, mo mii konstrueret juoidá mii galgá leat nanus ja bistevas. Golmmain cakkiin lávnu bissu ceaggut vaikko bohtet biekat ja dálkkit. Sámi allaskuvlla ásaheamis sáhtá govahallat ahte go nana fágalaš vuoddu cegge, de lea vejolaš bissut áshussan. Dan sáhtá dasto dađistaga rievdatit ja buoridit, ja nu šaddat beaktilis eamiálbmoga alit oahppoásahussan (Guttorm ja earát 2014). Oinniimet maid ahte mii geahčat oahpuid lávkin dasa mo sáhtá hukset sámi dieđuid, máhtuid ja vásáhusaid ala, ja oažžut daid doaimmat vuodđun alit oahppovuogádagaid siskobealde.

Vuosttas áigodagas, maid leat gohčodan *Nana vuodđu*, geavahii allaskuvla áiggi sajáiduvvat justa allaskuvlan, nugo hukset oahpuid, geavahišgoahtit sámegeiela

oahpahusas ja bargodilis ja skuvlet olbmuid, geat sáhtte oahpahit sierra surggiin. Go galggai šaddat iešheanalaš alit oahppoásahussan álgojagiid, de galggai oazžut dohkálašvuoda Sámis ja stuorraservodagas. Sajáiduvvanproseassas ferte de sihke doaimmat ja evalueret čađa gaskka doaimmaid, maid bidjá johtui. Dán áigodagas oaidná ahte duodjesuorgi dorvvastii eará ásahusaide go fágabargit galge nannet sin gelbbolašvuoda. Fágabargit háhke gelbbolašvuoda stipendiáhtavirggiid bokte.

Nuppi dási leat gohčodan *Luohkkálanjas várrečohkkii*. Áigodaga álggus gažadišgođiimet ahte leago doarvái jorgalit dárogielat oahppoplánaid sámegilii, vai galgatgo geavahišgoahtit vugiid mat eanet čalmmustahttet sámi dieđuid, máhtuid ja oahppanvugiid. Vuolggasadji dán áigodahkii, maid mii oaidnit lea álgogeahčtin 2000-logu, lea gohčoduvvon «Várrečohkkaprošeakta». Dat álggahuvvui jagi 2000 lohkanbajis, ja lei erenoamážit oahpaheaioahppu mii geavahii liibba rievdatišgoahtit oahpahusvugiid. Dán áiggiš šattai dehálaš sirdit allaskuvlii sihke dieđuid ja máhtuid mat leat sámi árgabeaivvis, ja geavahit daid ávkin oahpahusas. Nuppi dásis sáhtta duoji hárrái oaidnit ahte áigodagas šaddagođii bargun maid guorahallat, mo galgá viiddidit duodjeoahpu nu ahte lea vejolaš olahit sihke bachelor- ja masterdási.

Goalmát dássi lea áigi mas Sámi allaskuvla lea dál. Das deattuhuvvo sámáidahttin ja álgoálbmotvuoijna oazžun oidnosii. Diđolašvuohta boahá mángga dásis, ii dušše eanet oahppoplánain, muhto maiddái Sámi allaskuvlla strategalaš dokumeanttain. Dál lea áigodat go leat ollašuhtán iešheanalaš duodje-programmaid mat leat doaimmas, ja leat nanosmahtán iežamet oahpposuorggi ja dutkansuorggi. Dát lea maid áigi go gulahallagoahtit sihke oahpaha sisdoaluin ja dutkama metodaiguin eará eamiálbmogiiguin, ja šaddat duodjedieđu gaskusteaddjain eará ásahusaide. Duoji oktavuodas oaidná čielgasit rievdamiid go mii dihtomielalaččat álggahat ođđa ean̄kilfágaid, maid vuodul sáhttit hukset bachelora. Dat mielddisbuktá maid ahte bargat eanet ovtta eará ásahusaiguin ja eamiálbmogiid duojáruiiguin.

3.1 Manne alit duodjeoahppu?

Eurohpás ja máilmmis lea guhkes árbevierru lágidity alit dáiddalaš oahpuid. Eamiálbmogat leat rahčan oazžut iežaset ollislaš dáiddalaš programmaid. Sámi allaskuvlage álgojagiid áigge fertii bargat ovtta *Statens lærerhøgskole i forming*, Oslos (SLFO) ja UiT Norgga árktalaš universitehtain, Tromssas.

Duoji institušonaliseren lea álgán muhtun muddui 1900-logu álggus. Oahpposuorgin dat gávdno jo sámeskuvllain Ruota beal Sámis, ja dasa lassin lea duodji sihke Norgga, Suoma ja Ruota bealde leamaš álbmotallaskuvllaid vuogádagas ja joatkkaskuvlla vuogádagain (gč. Somby 2003: 64–67; Guttorm 2010: 71–95). Váldá guhkes áiggi álggahit allaskuvlla oahppofálaldagaid main lea sámi sisdoallu. Ferte sakka ákkastallat manne lea dárbu dakkár ohppui, ahte dat ceavzá ja ahte lea vejolaš fidnet fágaolbmuid dasa. Loahpas ferte čájehit ahte dan lea vejolaš čadahit, ovdalگو buohkat Sámis ja oahpahuseiseválddit jáhkket dasa. Eurohpás ja oarjemáilmmis lea guhkes vásáhus geahččat teorehtalaččat dáiddahistorjjá ja čadahit dáiddaoahpuid. Duodjedoaimmat leat leamaš jávkkohagas giehtabargguid gaskkas, earet dalle go sáhtte loktet dahje doarjut eurohpálaš jurdagiid dáidagis (gč. Guttorm 2004: 201–214).

Dan rájes go Sámi Dáiddačehpiid Searvi (SDS) vuodđuduvvui jagi 1979, de lea leamaš sáhka mo oažžut áigái sámi alit duodje- ja dáiddaoahpuid. Dáid barguid lea SDS, Sámeráđdi, Sámi allaskuvla vurrolagaid ovddidan (gč. Sámiráđdi & Sámi dáiddačehpiid searvi 1986). Ovttasbargu gaskal allaskuvlla ja SDS ii menestuvvan go eat nagodan oažžut doarjaga plánejuvvon 4 jagi ohppui Norgga oahpahusdepartemeanttas. Nu šadde baicce guokte sierra oahpu Norgga beal Sámis: dáiddaoahppu Kárášjogas ja duodjeoahppu Sámi allaskuvllas. Dat daguhii ahte allaskuvla ii sáhttán vuordit doarjaga sámi dáiddaservošis. Miehtá Sámi lea dáhttu oažžut alit duodjefágalaš oahpu, muhto mo dan juksat ii leat leamaš čielggas, ja moanat guorahallamat leat čadahuvvon. Go Sámi allaskuvla plánegođii duodjeoahpuid, de ii lean diehttalas ahte buohkat oidne ahte ásahus sáhttá ja máhttá álggahit ja hálddašit dakkár oahpuid. SDS celkkii ovdamearkka dihtii cealkamušbreavastis go Girona gieida guorahalai alit duodjeoahpu, ahte sámi alit duodje- ja dáiddaoahppojeardat berre luvvejuvvot gieidda dásis ja organisatoralaš dásis ja sirdojuvvot samedikkiid ja Sámi parlamentáralaš dássái (Östlund 2002).

Hirvonen (2009: 91) oaidná ahte aktiivvalaš ángiruššan cegget sierra Sámi allaskuvlla lea geaidnun hábmet alit oahppoprográmmaid, ja nu oažžut rievdeami vuogádagas mii lea deaddán eamiálbmogiid dieđuid ja máhtuid. Graham Smith (2003) geavaha doahpaga *proaktiiva láhtten* mii mearkkaša ahte álbmogat ieža ovddidit oahpuid iežaset dárbbuid vuodul. Son čállá ahte eamiálbmogat fertejit diehtomielalaččat bargat dan ovdii ahte leat aktiivvalaččat hábmemin rievdadusaid, ja gohčoda dan diehtomielalaš dahkun (eng. *conscientization*). Son váldá vuodđun iešguđet álbmoga dárbbuid, ja daid dárbbuid vuodul sihtá hukset

oahpuid. Nugo ádden Graham Smitha, de mearkkaša proaktiiva láhtten, ahte dan sadjái go golahit áiggi vuordit dassáži go majoritehtaservodaga eiseváldi dahká struktuvrralaš rievdadeami, mas eamiálbmogiid máhtut ja dieđut bohtet guovddáži, de eamiálbmot buktá ieš evttohusa mo sáhtta hukset muhtun oahpu. Smith oaidná dán lihkaseapmin eret koloniseremis dahje lávkin hegemoniijas dihtomielalaš huksemii (Smith 2003).

Mary Longman (2014: 15) geavaha Graham Smitha vuodđun go guorahallá dáiddalaš dieđuid nannema. Son čállá ahte dan sadjái go vuordit eurohpalaš dahje oarjemáilmmi oahpahasvuogádaga ollásit čalmmustahttit ja dohkkehit eamiálbmotdieđuid ja -máhtuid, de sáhttet eamiálbmogat leat proaktiivvalaččat ja ovdanbuktit mo geavahit iežaset máhtuid ja dieđuid allaskuvlla oahppohuksemis. Ylva Jannok Nutti (2018: 2–4) lea geavahan akšuvdnadutkama lahknanvuohkin dekoloniseret eamiálbmogiid oahpaheami, ja oaidná ahte dákkár lahknanvuohki addá vejolašvuoda váldit atnui báikkálaš oahppovuogádagaid. Dasa lassin oaidná son ahte oahpahas mas lea eamiálbmogiid máhtut ja dieđut, viiddida kultuvrralaš bistevasvuoda, ja dat leat maiddá oassin našuvdnahuksemis (ibid: 4). Oainnán ahte dán jurddašemi sáhtta maid sirdit alit ohppui, go lea sáhka rievdamis. Hoém lávdegotti jurddage justa lei oazžut áigái rievdama, nugo bohtá ovdan álggahuskapihttalas.

Sámi allaskuvla válljii proaktiivvalaš čovdosa álggahit duodjeoahpuid, danne go oinnii ahte Sámis lei dárbu ohppui, vaikko ii lean buot oktavuodain doarjja. Mun oainnán ahte leat proaktiivvalaš, lea čoavddus gávdat vuogi mo hábmet alit oahpu ja dutkama mas duodji lea vuolggasadjin. Dat mielddisbuktá gávdat odđa čovdosiid, muhto seammás maid váldit osiid diehtoortnegiin ja universitehtaid ja allaskuvlla vuogádagain mat leat ávkkálaččat duodjái. Luvvet ollásit eret ii leat leamaš vejolaš iige sávahahtti, go Sámi allaskuvla lea vuodđuduvvon Norgga universitehtaid ja allaskuvllaid láhkavuodđui ja riikkaidgaskasaš standárddaide, maid vuogádaga álggu rájes leat válljen. Ii gávdo dušše okta čoavddus, ja dainna ferte čađa gaskka bargat.

3.2 Nana vuodū háhkan

Nana vuodūin oavvilduvvo oččodit fágaolbmuid alit ohppui ja fállat sidjiide oahpahas nu ahte formaliserejit iežaset oahpu dain fágasurggiin, mat leat vuoruhuvvon Sámi allaskuvllas. Dasa lassin nana vuodūin oavvilduvvo ahte bargat sámi sisdoaluin oahpahasas. Sámi allaskuvla lei álggu rájes hábmen profila-

dokumeantta, mas boahtá ovdan ahte Sámi allaskuvla galgá leat vuosttažettiin allaskuvla mii galgá šaddat sámi servodagaid buorrin. Dán profiladokumeanttas namuhuvvojit golbma váldodoaimma: sámeigiella ja giellaovdánahttin, sámi bistevašvuohta ja hálddašeapmi ja sámi oahpahus ja áddejupmi.

Daid jagiid go Sámi allaskuvla lea leamaš áhahussan, de lea sámeigiella leamaš guovddázis, sihke das go oahpahusgiella lea sámeigiella ja go mii leat maiddái ovdánahttimin sámeigiella bargogiellan ja akademalaš giellan. Juohke fágasuorgi lea bargan dainna, muhto dasa lassin leat dárbbasan sihke sámáidahttit ja oažžut eamiálbmogiid geahččanguovllu fárrui oahpuide. Bargadettiin duodje-oahpuiguin, de fertiimet leat rabasmielagat, ja vuhtii váldit duodjejurddašeami, oahppama ja allaskuvlla oahppovuogádaga gáibádusaid mat leat Norggas. Dasa lassin fertiimet vuhtii váldit riikkaidgaskasaš njuolggadusaid ja šiehtadusaid. Dát gáibádusat daguhit álkibun buohtastahttit oahpuid riikkaid gaska.

Eamiálbmogat barget dan ala ahte ovdánit álbmogin ja fidnejit alceseseaset sosiálalaš ovdánahttima ja iešmearrideami, mii galggašii boahit ovdan oahppofálaldagain go eamiálbmot áhahusat hábmejit oahpuid (gč. omd. Balto & Hirvonen 2008; Kuokkanen 2007; Hirvonen 2003). Man iešheanaláččat sáhtta hábmet oahpuid main váldá vuhtii máhtuid ja čehppodagaid mat leat sámi servodagas oktasaš eurohpaláš alit oahppogáibádusaid siskkobealde? Duodjeoahput galge ja galget ain ráhkkanahhtit studeanttaid leat resursan sámi servošiin, muhto seamás galget kandidáhtat dovdat go gerget oahpus, ahte sii sáhttet searvat viidát máilbmái iežaset duodjedoaimmaiguin.

Go duodjefága geahččá vuosttas fálaldahkan allaskuvllas, de ii leat iešalddis ollu guorahallan das ahte mo sirdit duoji alit ohppui, ja mo dat spiehkastivččii sámi árbeviroláš duddjondoaimmas. Duddjon ja duddjonmállet ledje guovddázis allaskuvllas. Mii livččiimet sáhttan välljet dáža hábmenoahpuid mállen, muhto mis lei jáhkku duodjái. Studeanttat ledje álgojagiid eallilan olbmot go álge duodje-ohppui, ja sis lei duodjevásáhus. Go dál mañnil geahčan ja muittán mo min álgo-plánat ledje, de besse studeanttat ollu duddjot, ja sin reflešuvdna lei dan ektui mo sii dovde iežaset lihkostuvvamin duojárin. Dieno sáhtta oaidnit ahte duodje-oahppu ja plánat eai soaitán nu apmasat das mo ollugat dovde ja ledje vásihan duoji, namalassii ahte duodji lea čadnon doibmii, ja mii duddjot anolaš biergasiid maid dárbbasa árgabeaivvis. Ođas soittii lean ahte studeanttat galge smávit dutkamiid dahkat, iskat historjjálaččat iešguđet dujiid, ja dasto dokumenteret iežaset bargoproseassaid, mas maiddái lea iešreflešuvdna.

Giella lei nubbi oassi mii lei guovddážiis, ja bijaimet searaid bargat erenoamážit duodjearpmaiguin, mii maiddái mu muittu mielde lei guovddážiis oahpahusas. Nutti & Joks (2018: 189–201) ee. čilgeba mo sámegielat doahpagat sáhttet rahpat áddejumi sámi árgabeaivvis ja eallimis muđui. Diekkár lahkoneami oaidná maid duojis. Duojis lea maiddái giehtabargu ja dasa hárvaneapmi lea dárbblaš. *Gieđa dieđut*, leat máhtut mat leat cieggan rupmašii lihkaideamiid ja daguid bokte. Gieđa giella lea go gieđaguin hálddaša dihto doaimma nugo duddjoma, de geavaha rumašlaš giela, ja dagu bokte čájeha ja gaskkusta dan fas nubbái (gč. omd. Guttorm 2001; Fors 2004).

Ii buot guovlluin Sámis leat nana sámegielmáhttu, ja buohkat eai liikon go mii deattuheimmet sámegiela maid duodjeoahpus. Muhto sámegiella lea dehálaš reaidu reflekeret ja ákkastallat duoji teorehtalaččat ja njálmmálaččat. Min bargun allaskuvllas lea ovdánahttit dieđalaš sámegiela, ja dasa dárbbáša bidjat searaid. Dasa lassin lea sámegiella dehálaš diehtogáldu áddet duoji ja dujiid historjjá. Nulvogahpir omd. geažuha ahte oktii lea gávndnon gahpir mas lea čoarvi (čoarvegahpir dahje ládjogahpir). Sáhtta oaidnit ahte sámegielat duodjedoahpagat dávjá leat čatnasan sámiid eallimii nugo nulvogahperovdamearkkas. Go duodji lea fága mas giehta lea dieđuid guoddi, omd. mo doallat nálu, mo dovdat gieđain báhki, de sámegielain sáhtta ovdánahttit, čilget ja reflekeret gieđa giela. Juohke gielas leat iežas čilgenvuogit, nu maid sámegielas.

Sámegielat doahpagat sáhttet mitalit mo ovdalaš áiggi olbmot leat jurddašan duojis, das sáhtta oaidnit mo ávdnasiid leat dikšon, mo geavahan, mo govven duoji hámi ja mo duodji oidno geavahusas, ja nu duodjedoahpagat sáhttet mitalit estetihka, árvvuid ja anuid. Ovdamearkka dihtii sáhtta čilget gámanjuni soju gavvarin dahje njuokkasin. Árbevierut leat njálmmálaččat gaskkustuvvon, ja dalle leat sámegielat doahpagat leamaš dárbbášlaččat. Sáhtášii jearrat ahte leago vejolaš duddjot sámegiela haga? Dieđusge dan lea vejolaš dahkat, go gieđa giella lea okta vuohki gaskkustit nubbái jurdagiid, dovdduid ja dieđuid. Muhto oahpahusa oktavuodas Sámi allaskuvllas leat háliidan loktet sámegiela, danne go vuosttažettiin das leat ollu dieđut ja lea maid min ovddasvástádus eamiálbmogiid gielaid čalmmustahttit ja sealluhit. Sámegiela njálmmálaš árbevierru guodda dieđuid, mii earet eará boahá ovdan Johan Turi girjjis *Muitalusat Sámiid birra*, maid son čálii 1910 (Turi 2010 (1910)). Nu šattai Turi girji dehálaš diehtogálduge. Earet eará muitala Johan Turi girjjistis, mo nisssonolbmot njamahedje mánáid jođedettiin (gč. Guttorm 1991). Dan dieđu sáhttiimet geavahit go galggai máhttit áddet manne goahki ovdalaš gietkamiin lei oanehaš, nappo ahte ii galgan dárbbášit

gálgat njuoratmáná. Ná lea vejolaš lohkat dan moadde sámeziel girjji gáldun mo olbmot ovdal jurddašedje duddjomis, ja min oahpahusas sáhtiimet dulkot dan relevánssa dálá duddjoma ektui. Muhtun hálešteamis, mii lea almmuhuvvon čálalaččat gaskal Neyooxet Greymorning ja Robert Hall, de oaidná Hall ahte buot maid mii dahkat, lea maid čadnon gillii (Greymorning ja earát 2019: 228). Giela bokte deattuhuvvo dat mii lea dehálaš kultuvrras. Duodjeoahpaha oktavuodas giellajearaldat lea relevánta, go lea sáhka geavahit ollislaččat giela gáldun sihke dieđuid háhkamis, ovdánahttimis ja gaskkusteamis.

Formaliseret fágabargiid duodjeduogáža lei oassi barggus mii gulai nana vuđđui. Nu álggahuvvui ovttasbargu *Statens lærerhøgskole i forming*, Oslos (SLFO). Doppe lei dalle vejolašvuohta lohkat duoji váldofága. Oahpus lei áibbas čielga ulbmil oaččuhit duodjefágaolbmuid, geat sáhttet oahpahit alit dási oahpus.

Jan Henry Keskitalo (2009: 63) čállá ahte sámi skuvla Norgga beale Sámis lea huksejuvvon eavttuid vuodul, maid sáhttá lohkat heiveheapmin Norgga nátionála skuvlavuogádahkii. Keskitalo oaiuvvilda dás vuodđoskuvlla, muhto oainnán ahte dat heive maidái fáldaldahkii mii lei SLFO:s. Oahppu lei vuodđuduvvon Norgga giehtabarggu (dár. *forming*) diehtovuogádahkii, ja sámi ja duodjefáttát ledje lasáhusat muđui oahppoplánii mii jo gávdnui. Nu sáhttá dänge fáldaldaga SLFO:in oaidnit.

Sámi Instituhtta, mii lei álggahan ovttasbarggu SLFO:in, oinnii dán vuohkin mo olahit ulbmila oážžut sámi fágaolbmuid. Ole Henrik Magga lei okta logaldalliin gii searvvai dán bargui, ja doalai logaldallamiid duodjetearpmaid birra, ja maidái almmuhii čállosa mas suokkardallá daid (O. H. Magga 1990: 16–18). Maidái studeanttat geat ledje čadnon dán ovttasbargui, gehčče mii lei ávkin sámi servodahkii go barge iežaset duodjebargobihtáiguin. Ovdamearkka dihtii čállá Isak Johansen (1990a) gii lei duodjeváldofágastudeanta, ahte su prošeaktabargu duodjedoahpaga birra galgá sáhttit geavahuvvot logaldahkan allaskuvlla duodjestudeanttaide. Sihke Magga ja Johansena čállosat leat duoppet dáppe ain lohkanmearrin duodjeoahpuin.

3.2.1 Huksenáiggi bohtosat

Mii alit duodjeoahpus šattai earáláganin go duodjedoaimmain mat dáhpáhuve ruovttuin ja eará rávisolbmooahpuin Sámis? Álgogeahčastagas sáhttá lohkat, ahte ii leat nu stuorra erohus. Muhto duodji mas lea árbevirolaš máhttu ja diehtu vuodđun, lea nugo ovdal lean čállán dávjá gaskkustuvvon njálmmálaččat árbečeahpis nubbái, gii sihke dovdá birrasa ja dávjá maid dovdá guovllu man sisk-

kobeale duodji doaibmá (Dunfjeld 2001: 27–30; Fors 2004: 81–87). Ođđaáigásaš dahje modearna skuvlen, ja erenoamážit allaskuvlla oahppovuogádat huksejuvvo dan ala ahte sii geat gaskkustit, leat spesialisttat dihto suorggis man vuodđun leat árbevierut dahje eará diehtovuodđu. Gaskkusteapmi lea nappo ráddjejuvvon dan suorgái mas lea spesialista. Nugo dás ovdalaš namuhin, de oahpásmuvve duodjestudeanttat árbevirolaš duddjonvugiide: gámagoarrumii, sistedikšumii, guvssiid, gáriid ja gietkamiid duddjomii jna. Dattege lei sin bargun maid sirdit giehtačehppodaga oppalaš diehtun ja hukset ođđa dieđu. Studeanttaide lei dehálaš ahte lei vejolaš oažžut allaskuvlla formála duodjeduođaštusa. Okta vuohki mo oaččuhit fágaolbmuid geain lea sámegiella ja duodjeduoğáš, lea hásttuhit sin váldit alit duodjeoahpu ja nu loktet sin gelbbolašvuoda.

Dán huksenáiggis fágabargit sirde servodaga duddjondieđuid ja máhtuid alit ohppui, muhto seammás lei maid bargun gávdnat vuogi mo dahkat dan.

3.3 Luohkkálanjas várrečohkkii

Jurdda dán dási gohčodit *Luohkkálanjas várrečohkkii* vulggii das, go Sámi allaskuvllas lei prošeakta maid Norgga dutkanráđdi ruhtadii áigodagas 2000–2003, ja mii gohčoduvvui Sámegiella ja sámi kultuvrra fievrrideapmi sámi skuvlii (O97S), ja mas maŋŋil bođii evaluerenraporta (gč. Hirvonen 2003). Dán reformbama-guorahallama áigodagas čadahuvvui maiddái sámi oahpaheddjiid pedagogalaš forum jagis 2000. Foruma raporttas Hirvonen (2000) čállá ahte nuppástusat mat dihtomielaččat čadahuvvojedje, ledje dat main fágaolbmot ieža hábmejedje oahppan- ja oahpahusvugiid, mii mielddisbuvttii ahte sáhtte bargat mánggain oahpahan- ja oahppanvugiin. Oahpahanvuogit sáhttet leat dat main geavahit lagašbirrasa oahpahanvuovllun, ja oahppanvuohki sáhtta leat omd. dakkár mas juohke studeanta ávžžuhuvvo iežas guovllus ja duogážis háhkat dieđuid. Nubbi stuorát rievdadus lei dat mas oahpuin barge sihke fágaolbmot ja studeanttat eanet fágaidrasttildeaddji vugiin, ja sihke oahpaheaddjit ja studeanttat gárte eanet plánet ja bargat ovttas (ibid: 17).

Luohkkálanjas várrečohkkii šattai metaforan rievdadeapmái, go sámáidahttin lei guovddážis nugo vuosttažettiin oahpaheioahpus, muhto maiddái váikkuhedje eará fágasurggiide ja oahpuide Sámi allaskuvllas. Várrečohkka-prošeavttas lei čielga áigumuš rievdadit sajáiduvvan oahpahanvugiid, namalassii dieđuid deat-tuheamis dáidduid deattuheapmái, mii mearkkašii ahte váldá vuhtii daid beliid oahppamis, mat sáhttet riegádit vuordekeahttá (Hirvonen 2000).

Duodji lei dat fága Sámi allaskuvllas, man sáhtii geavahit ovdamearkan dasa mo sáhttá rasttildit fágaid, geavahit árbečehpiid oahpahusas ja duohtan dahkat duoji vuodđojurdagiid ođđa dilis (Guttorm 2000: 30–32). Go rasttilda fágarájiid, de mearkkaša dat, ahte fágasurggiid oahput nugo sámegiella ja duodji, dahje historjá ja duodji barget oahpahusfáttáin ovttas. Okta ovdamearka lei go sárgun- ja hábmenoahpu studeanttat barge ovttas juoigan- ja muitalanoahpu studeanttaiguin ráhkadit teáhterbihtáža (Vars 2003, gč maid Buljo 2003: 13).

3.3.1 Duoji lokten oidnosii alit oahppovuogádagas

Nuppi áigodagas duodjesuorgi geahččalii váldit stuorát saji sihke Sámi allaskuvlla vuogádagas ja Norgga alit oahppovuogádagas. Duodjefága huksen dáhpáhuvai guovtti dásis: ákkastallat ahte duodji lea ovtadássásaš eará dáiddalaš fágaiguin, ja oážžut ovdan ođđa jurdagiid duddjomii mas lea vuolggasadji árbevirolaš duodje-oahpaheamis. Dalle ferte maid muhtun válllejumiid dahkat. Duoji oahpaheami leimmet álggu rájes muhtun muddui «sirdán luohkkálanjas várrečohkkii» go leimmet bovden eallilan duojáriid oahpaheaddjin.

Oinniimet ahte vuogi bovdet eallilan duojáriid oahpahussii sáhttá velá eanet diehtomielaččat dahkat. Mii guorahalaimet mii *eallilan olmmoš* lea ja maid gudnedoavttir mearkkašivččii min áсахussii. Sámi oktavuodas eallilan olmmoš lea dakkár geas lea guhkes eallinvásáhus. Eallilan olbmoss lea sierra máhtolašvuohta. Son lea maiddái jáhkehahti, ja su galgá vuhtii váldit. Universitehtain ja allaskuvllain lea vejolaš nammadit gudnedoaktáriid jus fágasuorggis lea doavtterprográmma (gč. Universitets- og høyskoleloven 2005). Mis ii lean vejolašvuohta nammadit gudnedoaktáriid, ja hutkkaimet baicce eallilan duojára iežamet inspirašuvdnan. Mii árvoštalaimet mii lea midjiide árvvolaš ja ábolaš. Nu nammadeimmet Jovvna Ovlá/Jon Ole Andersena, gii ássá Kárášjogas muhto lea bajásšaddan Deanus. Mii nammadeimmet su danne go sus lei guhkes duodjehárjáneapmi ja lei dovddus duojár.

Jagi 2003 doaimmai Sámi allaskuvla verddeásahussan go *Nordiskt Forum för Forskning och Utvecklingsarbete inom utbildning i slöjd* (NordFo) doalai jahkásaš konferánssa, masa sullii 50 davviriikkalaš duodje- ja hábmenfágalaš allaskuvlla ja universitehta dutki ja oahpaheaddji oassálaste. Konferánssa nappo dollojuvvui Sámi allaskuvllas Guovdageainnus. Jovvna Ovlás lei guovddášrolla konferánssas, go mii leimmet plánen ahte oassi konferánssas galggai čađahuvvot meahcis. Son láidestii ovttas dalá *Høgskolen i Telemark* (dalá *Universitetet i Sørøst Norge*) giehtabargolektor Jostein Sandvenain duottarvázizima mas hábmen lei guovddáziš

(Sandven 2004: 138–155). Dán vázzima ulbmil lei áddet duoji sáme kultuvrras, ja váccedettiin oažžut odđa estehtalaš vásáhusa mii boahtá ávkin hábmemii (ibid: 138). Sandven čállá ahte Jovvna Ovlá oinnii olbmuid iežas birra, ja sus lei dilli juogadit máhtus seammás go rabas mielain guldalii maid oasseváldit oidnet mátkkis (ibid: 139).

Namuhuvvon konferánša lei maid vuohki, mo váldit saji davviriikkalaš alla-oahpuid oahppoarenain, sihke logaldalliid bokte ja go almmuheimmet *Høgskolen i Telemark* Techne-ráiddus konferánsaraportta masa min fágabargitge oassálaste (Guttorm & Sandven 2004).

Geavahit eallilan duojáriid dahje guosselogaldalliid oppalohkái oahpa- husas gáibida čuovvulahttima fágakoordináhtora bealis, ja danne ii leat buot háviid aivve ovdamunnin. Dát lea dilemma go Sámi allaskuvlla mihttomearri eamiálbmotásahussan lea vuhtii váldit ja atnit árvvus árbevirolaš máhtuid ja árbečehpiid, ja nuppe dáfus galgá čuovvut formála beliid mat leat gáibádussan alit oahppoásahusas. Oahppoplána lea okta daid gáibádusain, ja lea šiehtadus gaskal studeanttaid ja oahpahusasahusa. Eallilan duojár dahje guosselogaldalli ii soaitte dovdat gáibádusaid, ja jus eai leat dat gaskkustuvvon sutnje, de sáhtta mannat botnjut. Go allaskuvllas oahpaha, de lea stuorra studeantajoavku man oahpa- headji ii oppa dovddage, ja nu šaddá earálágan gaskkustanvuohki go árbevirolaš vuogis, mas barget ovtta njunnálagaid. Oainnán ahte alit oahppovuogádat ja diibmorehkenastin (man ollu diimmuid sáhtta juohke čuoggás oahpahit) ii soaba oktii áiggehis oahpahemiin, mii soaitá leat árbevirolaš duddjomis ruovttuin, namalassii ahte «duddjon váldá dan áiggi maid váldá». Duojár gii lea hárvánan bargat dassá go geargá dujiin, sáhtta bagadallat maid studeanttaid dassá go oaidná ahte sii gerget dahje birgejit ieža. Son sáhtta geavahan sakka eanet bagadallanáiggi go sutnje lea juolluduvvon. Dalle bávkkihit oktii akademiija čavga njuolggadusat diibmorehkenastimiin ja árbevirolaš duojára bargovuogit.

Jagiid 1997–1998 hábmiimet ohcama ovtta Sámi dáiddačehpiid servviin ásahit 4 jahkásaš dáiddafágalaš oahpu, muhto eat lihkestuvvan oažžut doarjaga departemeanttas. Mii oaččuimet baicce rávvaga departemeanttas ahte jus áigut álggahit fálaldagaid duodjefágain earet oahpaheaioahpu, de galgat eankilfágaiguin álgit. Nu dagaimet go álggaheimmet Sárgun- ja hábmenoahpu (15 oč) mas deaddu lei dáidagis (Vars 2003, gč. maid Buljo 2003). Sámi allaskuvllas ja Sámi dáiddačehpiid searvvis šadde guokte sierra oahppoevttohusa: dáiddaoahppu sierra dáiddaskuvllas Kárášjogas, ja duodjeoahppu Sámi allaskuvllas Guovda- geainnus. Dákkár sirren ii lean garvimis, go allaskuvllas eai lean doarvá fága-

olbmot dáiddasuorggis, ja dat boahdá hui čielgasit ovdan juo namuhuvvon Sárgun ja hábmenoahppu fágaraorttas (Vars 2003).

3.3.2 Luohttin iežas návccaide

Lei dárbbaslaš oažžut ovdan ahte sámi vásáhusaid, dieđuid ja máhtuid lea vejolaš sirdit alit ohppui ja dan vuodul ovdánahttit ođđa alit oahpu. Nugo čállen árabus artihkkalis, de sámi servodagat oidne dárbbu ja lei maiddái dáhttu alit duodjeohppui, muhto ii lean dattege diehttalas ahte buot duodjeborošteaddjit oidne ahte lea duođai vejolaš oažžut áigái dákkár oahpu. Dán duodjeoahpu ásahus- ja ođasmahttinproseassa fertii mángga dásis dahkat. Mii fertiimet ieža jáhkkit ahte fágasuorgi sáhtta leat ovttađássásaš eará dáiddalaš surggiiguin, ja seammás lágideit oahpuid maid vuodđu lea árbevieruin, ja daid ovdánahttit nu ahte sihke geasuhit ja loktejit sámi máhtolašvuoda. Geavahit eallilan duojáriid guossoahpaheaddjin lei, ja lea ain dárbbaslaš duodjeoahpus justa dan dihtii go diehtu gávno duojáriid gaskkas. Sis lea diehtu maid oahppu dárbbasa buori kvalitehta dihtii.

Go lea alit oahpahasas sáhka, de ferte dasa lasihit vugiid main studeanttat hásttuhuvvojit árvoštallat iežaset oahppama. Studeanttat dárbbasit fuomášit ođđa geahččanguovlluid ja nu maiddái iđihit ođđa dieđuid. Oahpahas galgá láhčit studeanttaide birgema maŋŋil oahpu. Sii galget sáhttit cegget iežaset fitnodagaid. Máhtolašvuodas galgá leat oahppu dasa ahte sáhttet bargat earáin ovttas geahččaladdat hámiiguin, jurdagiiguin (ideaiguin), jna. Bargoeallimis gártá ollu earáiguin bargat ovttas. Guldalin 2020 Johkamohki márkanáiggi ovdeš duodjestudeantta muitaleamen iežas áiggi birra studeantan Sámi allaskuvllas. Ovdeš studeanta dajai ahte son ii buot háviid ádden buot oahpahasprošeavttaid mat fálljuvvojedje ja njuolgut suhtai go ovdamearkka dihtii galge bargat joavkkus, ja fáttá siskkobealde mas sus ii lean gelbbolašvuoha (son lei válljen dipmadužiin bargat ja bargu lei eanet garraduoji bealde). Namuhuvvon studeanta márkanlogaldallamis logai ahte dát oahpahasprošeakta dattege fuomásuhtii su, makkár masterbarggu galggai válljet muhtun jagiid maŋŋelis. Dasa lassin dat ollu joavkobarggut mat sis ledje, leat su oahpahan bargat ovttas earáiguin maŋŋil go lea geargan oahpahasas, ja rahpan sutnje vejolašvuodaid olahit iežas dud-djomiin viidát oktavuodaide (riikkaidgaskasaččat, almmolaš činjahemiide jna). Go hábme ja čađaha oahpahasas, de sáhttet sihke fágaolbmot ja studeanttat dovdat eahpelihkostuvvama. Fágaolbmot soaitá leat guhkit perspektiiva studeanttaid

oahppamii, ja oaidná oahppoplána oahppanjoksosiid eará láhkai go studeanta, ja studeanta soaitá fas oaidnit iežas beroštumiid mat leat dás ja dál.

Nuppi dási áigodagas álgaheimmet guokte proseassa. Mii ozaimet master-oahpu, ja barggaimet dan guvlui ahte go oahppu lea sajis, de galget leat mis kandidáhtat geat sáhttet ohcat dan ohppui, ja danne lei dehálaš oažžut duoji bachelorprográmma.

Ortnet mii lei *Statens lærerhøgskole i forming*, Oslos lei gaskaboddosaš čovvdus. Stuorradiggediedáhus *Kvaliteahttaođastus Alit sámii oahpu ja dutkama birra*, celkkii ahte Sámi allaskuvla lea ásaš, mas galgá leat masteroahpu válđoovddasvástádus:

Sámi allaskuvla lea bidjan árjjaid gelbbolašvuodahuksemii ja lea suige dat institušuvdna dál mas lea alimus sierra gelbbolašvuolta dán fágaduovdagis. Allaskuvla lea gidđat 2002 virgádan vuosttasamanueansa geas lea doavttergrádagebbolašvuolta. Okta stipendiáhta virggehas lea guođđán sisa dutkosa doavttergráda árvoštallamii. Dán vuodul lea lunddolaš ahte Sámi allaskuvla oažžu válđoovddasvástádusa fágas ja maiddái riikkagottálaš ovddasvástádusa oahpahit kandidáhtaid alit dásis. Ovttasbargu Oslo allaskuvllain berre jotkojuvvot, muhto duoji válđofága heaittihuvvo hámolaččat Oslo allaskuvllas. (St. dieđ. nr. 34: 33–34.)

Álgaheimmet proseassa ohcat masterprográmma maid ieža sáhtiimet fállat ja ollásit hálddašit, dainna ovdamuniin ahte oažžut fágalaš ja ekonomalaš ávkki das. Masterprográmma dohkkehuvvui jagi 2012.

3.4 Sámáidahttin- ja álgoálbmotvuoigņa

Goalmmát dássi – sámáidahttin- ja álgoálbmotvuoigņa – lea áigodat go Sámi allaskuvla lei sihke huksen vuodu, ožžon iežas iešdovddu ja fállagohtán vásáhusaid eará guovlluide. Eará eamiálbmogat maiddái loktejit dáiddalaš vásáhusaid main válđet vuhtii vugiid mo áddet eamiálbmogiid dujiid. Dalle lea vejolaš oažžut ovdan iežaset duodjefágalaš vuodu. Bruce Bernstein ja Gerald McMaster rahpaba vejolašvuoda geahččat indiánaid duoji dáiddan, nu ahte dain leat iežaset árvvut (Bernstein & McMaster 2004: 37). Sihke fierpmádathuksen ja studeantalonohallamat leat dán goalmmát áigodagas leamaš oassin nannemin duodjeoahpuid.

Ovttasbargu eará ásaheami daguhii ahte ledje earet eará studeantalonohallamat, omd. bohte guokte studeantta *Arctic State Institute of Culture and Art*, Jakutssas Ruoššas 2010. Lonohallanstudeantta guovttos beasaiga oahppat sámii girjjálašvuoda ja sámii bivttashistorjjá, ja min studeanttaide lei fas stuorra ávkin go lonohallanstudeantta guovttos leigga erenoamážit bargan bivttashábmemeiin iežaska oahpus ruovttuásahusas. Sudno lonohallanáiggis čadahuvvui Sámi allaskuvllas fágaidrasttildeaddji prošeakta. Lei 100 jagi dassái go Johan Turi čálii iežas girjii *Muitalusat sámii birra*, ja sámii girjjálašvuodasuorgi ja duodjesuorgi čadaheigga oktasaš oahpahusa, man mihttomearri lei dahkat teahterbihtáža Johan Turi birra. Duodje- ja sámegiela girjjálašvuoda studeanttat barge sihke ovttas ja sierra joavkun. Sámegelela studeanttat čálle giehtačállosa ja nekte, duodjestudeanttat dahke lávddi ja lávdebiktasiid ja goappašiid fáttáin ožžo sii sierra bagadallama. Dán prošeavtta sáhtta geahččat maid boadusin rahčamušain *Luohkkálanjas várrečohkkii* prošeaktaáigodagas mas biddjui vuodđu bargat eanet fágaid gaskka.

Váldit vuostá lonohallanstudeanttaid buktá hástalusaid. Mii vásiheimmet ahte mii eat geavahan seamma vuđolaččat sámegiela vejolašvuodaid gáldun go livččiimet sáhttán, go fertiimet geavahit eangalasgelela. Lonohallanprográmmaid čuolbma lea ahte Sámi allaskuvla galgá sihke sáhttit váldit vuostá lonohallanstudeanttaid ja sáddet studeanttaid lonohallamii, muhto eanaš min oahput leat sámegillii. Vaikko fáddá lihkestuvai, danne go studeanttat oidne ávkki das go mis ledje lonohallanstudeanttat, de struktuvrralaččat lei čuolbma.

Guossegaldallit geat leat bohtán eará eamiálbmotguovlluin leat sihke duddjomiid ja ságastallamiid bokte lokten studeanttaid iežaset sajádaga eamiálbmotduojárin ja sin oahppama eará guovlluid duodjeárbevierus. Ná lea dáiddár ja eamiálbmotlahttu Aláskkas, Sonya Kelliher Combs vásihan go lei guosseoahpaheddjin bacheloroahpus 2018 čavčča:

Lei duodaid inspirerejeaddji galledeapmi. [...] muhto masa ain máhcan, lei man diđolaččat ja jurddašeaddjit studeanttat ledje. Guovlu lei nu oahpis, muhto mii duodai dagai ahte dovden iežan dego ruovttus leiddet dii ja din studeanttat. Dovden čanastaga gaskkal davviguovlluid eamiálbmogiid go ledjen Guovdageainnus. Duddjodettiin loktiimet maid váttis áššiid min servodagain,

lei fuolkevuolta ja gullevašvuolta dastánaga. Jurddašan ain buori energiija ja sávašin dan fas ođđasis hukset dáppe Aláskkas (njálmamálaš gulahallan).²

Son dadjá dan maid mángii gulan, go iešge lean johtimin ja logaldallamin, go mii leat válljen loktet duoji alit oahppofálaldahkan, de dat lea jur sámáidahttin mas eamiálbmot jietna lea guovddážiis. Čuolbma das go bovdet eará guovllu duojáriid ja dáiddáriid, lea giella, go oahppoplánas čuožžu ahte eanaš oahpahuš lea sámegilli.

Go geahččá duodjemasterstudeanttaid loahppabargguid, de geavahuvvojit sakka eanet vásáhusovdamearkkat ja teorehtalaš vuodut jogo sámi dahje eará eamiálbmotperspektiivvas (gč. Spiik-Skum 2015; M. Magga 2015; Gaup 2015; Kuhmunen 2019). Dan oaidná go buohtastahtta álgobaji váldofágabargguid duojsis (gč. Johansen 1990b; Hætta 1993; Guttorm 1993). Masterbargguin leat árbevirolaš duodji ja duddjon vuodđun, muhto bargun lea maid geahččat mo sáhtta ovdánahttit duoji dálá áiggis ja áinnas álgoálbmotperspektiivvas. Nu studeanttat servet maid hukset ođđa teoriijaid duoji oktavuodas mas sii leat sihke duojárat ja dutkit, ja čatnet dan stuorát eamiálbmotoktavuhtii.

4. Loahpaheapmi

Artihkkalis lean guorahallan duodjefága sajáidahttima fágasuorgin alit oahpus. Go bargá proaktiivvalaččat, de leat mu oainnu mielde moadde čovvddasáni: bargat mihttomeriid guvlui, luohttit ja jáhkkit dasa maid bargá. Dan lea Sámi allaskuvla dahkan olahan dihtii iežas alit oahppoprográmmaid. Šaddat iešheanalaš alit oahppo- ja dutkansuorgin, lea gáibidan ahte mii leat proaktiivvat. Dasto duostat jáhkkit ja nuppe dáfus jáhkihit ahte suorggis lea juoidá mitalit máilbmái, sihke duddjoma ja duodjejurddašeami bokte. Loahpas maddái čájehit vuollegašvuoda eará guovlluide, ja erenoamážit eará eamiálbmotguovlluide, ja doppe oahppat.

---

2 Mu jorgalus engelasgielas: «It was a truly inspired visit. [...] but what I keep on coming back to was how insightful and thoughtful the students were. The landscape was so familiar but what really made me feel at home was you and your staff and the students. I felt the link between Indigenous peoples of the North when I was in Kautokeino, as we worked we also visited sometimes talking about serious issues in our communities – there was a kinship and relationship that was immediate and understood. I still think about all that beautiful energy and wish we could recreate it here in Alaska» (oral dialogue).

Sámi allaskuvlla višuvdna lea šaddat eamiálbmotuniversitehtan, celko jagiid 2017–2021 strategiiaplánas. Das maid daddjo ahte Sámi allaskuvla ain lea ásašus, mii iežas rámmaid siskkobealde lea mielde nanneme ja ovddideame sámi servodagaid, ealáhusaid, giela ja kultuvrra. Bargu galgá leat vuodđuduvvon daid eavttuid ja kvalitehtaid ala, mat gávdnojit sámi servodagain ja kultuvrras (Sámi allaskuvlla strategiiaplána 2017–2021). Eanaš studeanttat geat leat masteroahpu čađahan, leat nu guhkás go lean nagodan čuovvut sin, joatkán bargat dujiin mángga doaimmas, joga almmolaš bargosajiin nugo teáhter, duodjesearvvit dahje oahpahussuorggit. Sámi allaskuvla lea maid geahččalan váldit ovddeš duodjekandidáhtaid geat leat váldán masteroahpu guosselogaldallin jus sis lea erenoamáš máhtolašvuolta. Ovdeš duodjekandidáhtaide (alumniide) addit vejolašvuoda leat oassin Sámi allaskuvlla doaimmas. Sii leat leamaš mañimuš jagiid oassin ovdánahttimin ja nanosmahttimin suorggi. Dan sáhtta mángga láhkai dahkat. Okta vuohki lea movttiidahttit sin ohcat ain doavttergrádstependiáhttan go dakkárat rahppojit. Dán jagi (2020) leat maidái virgádan guokte dieđalaš veahki (dieđalaš assisteannta) go mis lea ovdánahttinprošeakta jođus. Ná geahččalat duvdit min duodjealumniid.

Dattege ii leat vejolaš hábmet alit duodjeoahpahusa áibbas friija. Vaikko mii ieža siskkáldasat oaidnit ahte galgat sáhttit duojáriid váldit oahpaheaddjin, de mis lea rámma man siskkobealde bargat, namalassii alit oahppoásahus. Alit oahppoásahusas leat sihke riikkaidgaskasaš ja nátionála njuolggadusat, mat muitalit makkár bargoveahka dalle gáibiduvvo.

Mañimuš jagiid lea leamaš stuorat beroštupmi geahččat duoji disipliidnan, mas lea juoga addit eará dáiddafágalaš surggiide. Dan mii eat livčče juksan, jus eat lean bidjat searaid doalahit dan jurdaga ahte duodjedoaime leat árvvut ja jurdagat mat nannejit sámi máhtu ja dieđu, ja nu fas viidábut eamiálbmogiid diehtoortnegiid. Duddjon ja duodjedieđut leat mielde dahkamin duohtan Sámi allaskuvlla áigumuša šaddat iešheanaláš eamiálbmotásahussan.

Referánssat

- Balto, Asta & Hirvonen, Vuokko 2008: Sámi Self-Determination in the Field of Education. – John B. Henriksen (doaimm.), *Sámi Self-Determination: Scope and Implementation. Gáldu Čála – Journal of Indigenous Peoples Rights* 2/2008: 104–126.
- Bernstein, Bruce & McMaster, Gerald 2004: The Aesthetics in American Indian Art. – Bruce Bernstein & Gerald McMaster (doaimm.), *First American Art. The Charles and Valerie Diker Collection of American Indian Art*. Seattle: University of Washington Press: 37–54.
- Buljo, Rita Heitmann 2003, 25.b. skábmamánus: Blir kreativ av Kunst. *Ságat* Nr. 138. 13.
- Dunfeld, Maja 2001: *Tjaalehtjimmie – Form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Avhandling for dr.art.-graden. Institutt for kunsthistorie, Universitetet i Tromsø.
- Fors, Gry 2004: *Selskinn som en mulig ressurs – Bruk av sel i Finnmark, Grønland og Island*. Hovedfagsoppgave i duodji. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Gaup, Heidi 2015: *Árbevieru ealáskahttin ja ovdánahttin seahkotgoarrumiin Kárášjoga guovllus*. Duoji mastergrádadutkamuš. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Greymorning, Neyooxet & Hall, Robert & HolyWhiteMountain, Sterling 2019: A discussion on Blackfoot language rejuvenation. – Neyooxet Greymorning (doaimm.), *Being Indigenous – Perspectives on Activism, Culture, Language and Identity*. New York: Routledge. 228–241.
- Guttorm, Gunvor 1991: *Gietkka*. Guovdageaidnu: DAT.
- Guttorm, Gunvor 1993: *Čoarvi muitala – Čoarvvi hápmi ja ivnnit niibeduddjomis*. Duoji váldofága 1993 giđa. Guovdageaidnu: Statens lærerhøgskole i forming, Oslo/Sámi allaskuvla.
- Guttorm, Gunvor 2000: Duodjefágas leat erenoamáš vejolašvuodát čilget sámi kultuvrra viidodaga. – Vuokko Hirvonen (doaimm.), *Sámi oahpaheaddjiid pedagogalaš forum* 21. –22.9.2000 Guovdageainnus. *Sámi allaskuvla*. SA-raporta/SH-rapport NR 10 (2000). Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 30–32.
- Guttorm, Gunvor 2001: *Duoji bálgát – en studie i duodji. Kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk*. Avhandling til dr.art.-graden. Institutt for kunsthistorie, Universitetet i Tromsø.

- Guttorm, Gunvor 2004: Duodji, dáidaga suoivva dáiddasuokkardeamis? – *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2004: 201–213.
- Guttorm, Gunvor 2010: *Duodjáris duojárat. Duddjon ealiha duodjedigaštallama. Artihkalčoakkáldat*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Guttorm, Gunvor & Hirvonen, Vuokko & Nutti, Ylva Jannok & Gaup, Elisabeth Utsi 2014: Sami higher education and the knowledge production in cooperation with local communities. *World Indigenous Peoples Conference on Education*, Honolulu, Hawaii; 2014-05-19 – 2014-05-24. [Logaldallan.]
- Guttorm, Gunvor & Sandven, Jostein 2004: Sløyden, minoritetene, det flerkulturelle og et internasjonalt perspektiv – *Techneserien B*: 13/2004. Notodden: Høgskolen i Telemark.
- Henriksen, Marit Breie & Eira, Anders J. H. & Hætta, Ruth 2009: 20 jagi Sámi allaskuvlla ásaheami rájes. – Jan Henry Keskitalo & Kristine Nystad & Torunn Pettersen (doaimm.), *Sámi oahpahus – sámi dutkan – sámi ásahus. Sámi allaskuvla 20 jagi*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 11–25.
- Hermansen Hætta, Inga 1993: *Sisti*. Hovedoppgave i «Duodji». Oslo: Statens lærerhøgskole i forming, Oslo.
- Hirvonen, Vuokko 1998: *Sámeeatnama jienat. Sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: DAT.
- Hirvonen, Vuokko 2000: «Várrečohkka» – prošeakta – ođđa oahpahanvuogit oahpaheadjioahpus. – Vuokko Hirvonen (doaimm.), *Sámi oahpaheadjiiid pedagogalaš forum* 21.–22.9.2000 *Guovdageainnus*. SA-raporta/SH-rapport NR 10 (2000). Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 7–19.
- Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáidahttit skuvlla? Sámi oahpaheddjiid oainnut ja sámi skuvlla ollašuhttin. Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Hirvonen, Vuokko 2009: Juoiggus uksan sámi njálmmálaš girjjálašvuhtii – bálggis gillii, identitehtii ja iešárvui. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1–2, 2009: 90–105.
- Johansen, Isak 1990a: *Doaba duodji ja dan sisdoallu*. [ii almmuhuvvon čálus].
- Johansen, Isak 1990b: *Vilgesbeassi-soagis gihlái*. Váldofága Duojsis. Oslo: Statens lærerhøgskole i forming.
- Keskitalo, Jan Henry 2009: Sámi máhttu ja sámi skuvlamáhttu: teorehtalaš geahčastat. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1–2, 2009: 62–75.
- Kuhmunen, Laila Susanne 2019: *Hur kan två bli en? Duodji som ett sätt att sammanfläta samiska grupper i Jokkmokk*. Duojsi masterbargu. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

- Kuokkanen, Rauna 2007: *Reshaping the University Responsibility, Indigenous Epistemes and the Logic of the Gift*. Vancouver: UBC Press.
- Kuokkanen, Rauna 2019: *Restructuring Relations. Indigenous Self-Determination, Governance, and Gender*. Oxford: Oxford University Press.
- Longman, Mary 2014: *Aboriginography A New Decolonized Aboriginal Methodology*. – Gunvor Guttorm & Seija Risten Somby (doaimm.), *Duodji 2012 Riikkaidgaskasaš sámiid ja eará eamiálbmogiid duodje-, dáidda- ja hábmenkonferánsa*. Dieđut 3/2014. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 15–30.
- Magga, Maarit 2015: *Vásihit báikki – sággon govat muitalit*. Duoji mastergrádadutkamuš. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Magga, Ole Henrik 1990: *Sánit muitalit dološ dujiid birra*. Diehtogiisá 1/90. Guovdageaidnu: Sámi instituhtta. 16–18.
- Magga, Sigga-Marja 2014: Geahčastagat, olgušteapmi ja albma duoji gáibádus – duodjekontrolla duojáriid vásáhussan. – *Sámi dieđalaš áigečála* 2/2014: 29–46.
- Nutti, Ylva Jannok 2018: Decolonizing Indigenous teaching: Renewing actions through a Critical Utopian Action Research framework. – *Action Research*. 16 (1), 2018: 82–104. <<https://doi.org/10.1177/1476750316668240>>
- Nutti, Ylva Jannok & Joks, Solveig 2018: En barnehages praktiske engasjement former stedets karakter. – Anne Myrstad & Toril Sverdrup & Mai Brit Helgesen (doaimm.), *Barn skaper sted – sted skaper barn*. Bergen: Fagbokforlaget. 189–201.
- Sámi allaskuvlla strategijjaplána 2017–2021. <https://sammas.no/sites/default/files/sami_allaskuvlla_strategijjaplana_2017-2021.pdf> (20.11.2020).
- Sámiráđđi & Sámi dáiddačehpiid searvi 1986: *Čilgehus Sámi Duodje- ja dáiddaallaskuvlla birra*. Karasjok: Sámeráđđi.
- Sandven, Jostein 2004: Vandring på samiske ferdselsårer som tema på Finnmarksvidda *TechneSerien B*: 13/2004. Notodden: Høgskolen i Telemark. 138–155.
- Smith, Graham Hingangaroa 2003: *Kaupapa Maori Theory: Theorizing Indigenous Transformation of Education & Schooling*. The University of Auckland & Te Whare Wananga o Awanuiarangi: tribal-university; <<https://www.aare.edu.au/data/publications/2003/pih03342.pdf>> (23.10.2019).
- Somby, Seija Risten 2003: *Beaivenieidda duodji. Duodjeárbevieru kultuvrralaš mearkkašumit ja enkulturašuvdna golmma sohka buolvva áigge Gáregasnjárgga ja Kárášjoga guovllus 1900-logus*. Sámegiela ja kultuvrra pro gradu dutkamuš. Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta.

- Spiik-Skum, Katarina 2015: *Ett konsept om ett rum baserat på hållbara material. En transformering från goahte till heminredning*. Duoji mastergradadutkamuš. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Stuorradiggediedáhus nr. 34 (2001–2002): *Kvaliteahhtaođastus Alit sámi oahpu ja dutkama birra*. Oslo: Gonagaslaš oahpahuš- ja dutkandepartemeanta.
- Sørly, Rita & Blix Bodil H. 2017 (doaimm.), *Fortelling og forskning. Narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Tronvoll, Inger Marii 2004: Reflekterende praksis sett i et teoretisk perspektiv. – Inger Marii Tronvoll & Anne Moe & Jan Erik Henriksen (doaimm.), *Hjelp i kontekst. Praksis, refleksjon og forskning*. Iggeldas: Idut. 24–37.
- Turi, Johan 2010 (1910): *Muitalus sámiid birra*. – SÁMIacademica Nr 3. Mikael Svonni (doaimm.). Karasjok: ČálliidLágádus.
- Universitets- og høyskoleloven. 2005. Lov om universiteter og høyskoler (LOV-2005-04-01-15). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15#KAPITTEL_1-3> (28.09.2020).
- Vars, Bjørg Monsen 2003: Fagrapport: *Sárgun hábmen, čakčat 2003*. [ii almmuhuvvon čálus].
- Wilson, Shawn 2008: *Research Is Ceremony. Indigenous Research Methods*. Winnipeg: Fernwood Publishing.
- Östlund, Birgitta 2002: *Slutrapport Fördjupad förstudie. Mötesplats för lärande och samisk utveckling. Förutsättningar för en Högre Duodjiutbildning*. Kiruna kommun.

Patient progress in facing challenges to the establishment of higher education in duodji

A one-year program in duodji was transferred from the Finnmark Regional College to the Sámi allaskuvla/Sámi University of Applied Sciences (SUAS) in 1988, a year before SUAS was founded in Guovdageaidnu. Thus, duodji was the first training program to be established at SUAS. This article discusses how traditional duodji expertise and skills of the Sámi people served as the basis for the design of higher education in the field of duodji, and the technical steps taken by SUAS to adjust this program to the formal requirements for higher education. The method used here is a narrative approach with many dimensions, and central to the method are storytelling and the sharing of experiences. Here my own experiences are important, since I have been part of the process. The experiences and the lessons we learned when establishing and developing the curriculum in duodji have been elaborated through a model of samification and indigenization that I have worked out in collaboration with colleagues. By taking these steps, the Sámi University of Applied Sciences has both samified higher education and joined the global discourse of indigenous peoples in higher education and research. The article also discusses how traditional ways of conveying duodji skills and expertise can differ from academic ways of conveying knowledge, and the challenges this poses.

Keywords: traditional knowledges, higher education, samification, indigenization

GUNVOR GUTTORM

Sámi University of Applied Sciences

gunvorg@samas.no